

BAHAR GELDİ MAKAMLAR UYANDI TÜRK MÜZİĞİNDE MEVSİM DÖNGÜSÜ VE RAST MAKAMININ DIRILTİCİ GÜCÜ

KADİR DARICI

Sevgili musiki dostları, merhaba,

Köşemizin bu üçüncü buluşmasında pencereleri ardına kadar aralıyoruz. Malum, takvimler “mart”ı bitirip “nisan”ı göstermeye başladı bile. Kışın o ağır, kurşuni bulutları dağıldı, yerini güneşin incecik sıcaklığına bıraktı. İnsanın içinde tarifsiz bir kıpırtı olur ya bu mevsimde, hani şairin dediği gibi *"Bir şeyler oluyor bana, içimde bir bahar havası var..."* dedirtir cinsten. İşte tam da bu kıpırtının peşine düşmek istiyorum bu ay. Radyonun düğmesini çevirdiğimizde ya da dijital bir listede gezinirken kulağımız neyi arar?

Kış boyunca ruhumuzu okşayan hicazın o derin hüznü, kürdilihicazkârın tatlı melankolisi bir anda yerini daha parlak, daha ümitvar bir sese bırakır. Sanki teller gevşer, perdeler biraz daha neşeyle öter. Bu ay rotamızı, baharın müzikteki tam karşılığı olan rast makamına çeviriyoruz. Ama gelin bu sefer sadece *"rast şu notalardan oluşur"* diyerek işin teknik kısmında boğulmayalım. Biraz geri çekilip büyük resme bakalım. Atalarımız müziğe asla sadece bir eğlence aracı olarak bakmazlardı.

Onlar için ses, kâinatın bir yansımasıydı. Makamların insan ruhu üzerindeki tesirini bilirler, günün hangi saatinde hangi eserin dinlenmesi gerektiğine dair incelikli kaidelerden bahsederlerdi. İşte bu geleneğe *Edvar* geleneği denir. Eski musikişinas hekimler, darüşşifalarda hastaları su sesiyle ve belirli makamlarla tedavi ederlerdi. Mesela irak makamının baş ağrısına,

zirefkend'in sırt ağrularına iyi geldiği söylenirdi. Peki ya rast?

Rast makamı, kelime anlamı olarak da doğru, düzgün, sağ demektir. Müzik teorisinde temel dizi olarak kabul edilir. Ama felsefesi bunun çok ötesindedir. Rivayet odur ki rast makamı insana ferahlık, cesaret ve yaşama sevinci verir. Özellikle seher vaktinde, yani güneş doğmadan hemen önce, ya da bahar aylarında bu makamın tesiri zirveye ulaşır. Neden mi? Çünkü rast, tıpkı bir tohumun toprağı yarararak güneşe doğru uzanması gibi, pes (kalın) perdelerden başlayıp ağır ağır tize (ince) doğru yürür. Bu yürüyüş, bir dirilişin, bir uyanışın hikayesidir.

Kışın donmuş toprağından çıkıp baharın ılık rüzgarına karışan bir filizin notalarla resmedilmiş halidir adeta. Şimdi diyeceksiniz ki *"bu anlattıkların soyut şeyler, biraz kulağımızın pasını silecek somut örnekler ver."* Haklısınız. Geleneği yaşatan eserlerdir. İşte size tam da bu mevsime uygun, hem rast makamını iliklerinize kadar hissettirecek hem de baharın o tarifsiz güzelliğini anımsatacak üç eser. İlk durağıımız, Türk Sanat Müziğı denince akla gelen en zarif bestekârlardan Selahattin Pınar'ın kaleminden çıkma bir baş eseri *"Bir Bahar Akşamı Rastladım Size"*. Dikkat edin, burada iki güzel tesadüf var.

Birincisi, şarkının sözlerindeki "*bahar akşamı*" ibaresi. İkincisi ise eserin makamının "*rast*" olması. Selahattin Bey bu sözleri bestelerken muhtemelen sadece kelimenin "*rastlamak*" fiilindeki anlamını değil, makamın ismindeki derinliği de düşünmüştü. Bu eseri şimdi sessizce mırıldanmaya çalışın. "*Bir bahar akşamı rastladım size / siz neş'eli bir gençtiniz, ben şairdim...*" Girişteki o piyano veya ud taksimi duyulur duyulmaz insanın içi nasıl da kıpır kıpır olur. İşte bu kıpırtı, *rast*'in bize bahsettiği o diriltici gücün ta kendisidir.

Hani insan bazen çok neşeli olduğu bir anda, nedenini bilmeden bir hüznün arar ya; *rast* makamı tam tersini yapar. En hüzünlü anda dahi, "*dur, her şeyin bir baharı var, kalk ve silkelen*" der. Gelelim ikinci önerimize. Bu sefer sizi kelimelerin ve notaların iç içe geçtiği, adeta bir bahar sabahının resmini çizen bir esere götürmek istiyorum: "*Esti Nesim-i Nevbahar, Açıldı Güller Subh-dem*". Bu mısralar, yani "*yeni bahar rüzgârı esti, sabah vakti güller açıldı*" sözleri, Klasik Türk Müziği'nin en köklü eserlerinden biridir. Eserin güftesi, Divan edebiyatının o zarif bahar tasvirlerinden süzülüp gelir.

Bu şarkıyı dinlediğinizde, kendinizi bir anda Boğaziçi'nde bir yalı bahçesinde, erguvanların gölgesinde bulursunuz. Hani derler ya, "*eskiler baharı karşılarken ne giyeceklerini düşünmez, hangi şiiri okuyacaklarını ve hangi makamı dinleyeceklerini düşünürlerdi*" diye. İşte bu eser tam da o inceliğin bir yansımasıdır. *Rast* makamının tiz perdelerde gezinirken verdiği o ferahlık hissi, bu şarkıda bahar rüzgarının teninize değmesi gibidir.

Hele ki eserin sonunda, "*açıldı güller subh-dem*" denirken duyulan o ince sevinç, kış boyunca özlediğimiz güneşin müjdesidir adeta. Siz de bu yazıyı okuduktan sonra, bir sabah kahvenizi alıp bu eseri açın. Göreceksiniz, güller gerçekten açacak. Ve üçüncü durağımız; sözsüz ama dünyanın en çok şey anlatan müziği: **Tanburi Cemil Bey'in Rast Taksimi**. Eğer bahar yağmurunun sesini notaya dökmek isteseydik, sanırım bu tam olarak böyle bir şey olurdu.

Cemil Bey'in tanburunun mızrabı, damlaların pencereye vuruşundaki ritmi, toprağa düşüşündeki şifayı ve sonrasında açan güneşin ferahlığını anlatır. Bu taksimi dinlerken gözlerinizi kapatın. İlk notalar düşmeye

başladığında toprağın kokusunu alacak, orta bölümde rüzgârda savrulan bir leylak dalını hissedecek, son bölümde ise içinizde tarifsiz bir tebessüm belirdiğini fark edeceksiniz. Söze ne hacet? Sevgili okur, bir an durup daha geniş bir pencereden bakalım. Baharın *rast*'la buluşması tesadüf değildir.

Peki ya diğer mevsimler? Müziğimizde her mevsimin, hatta her ayın bir makam karşılığı olduğunu biliyor muydunuz? Bu, atalarımızın tabiatla kurduğu o derin bağın bir tezahürüdür. Mesela yaz aylarında, özellikle sıcakların bunaltıcı olduğu zamanlarda *acemaşiran makamı* imdadımıza yetişir. Acemaşiran, içinde bir serinlik, bir ferahlık taşır. Sanki bir çınar ağacının gölgesinde oturup buz gibi bir şerbet içmek gibidir. Sonbahar geldiğinde ise işler değişir.

Yapraklar sararıp dökülürken, içimizde tarifsiz bir hüznün belirir. İşte bu hüznün makamdaki karşılığı *hüzzam*'dır. Hüzzam, hüznün en tatlı halidir; insanı ağlatmaz, düşündürür. Ve kış... Karlar altında her şey sessizliğe büründüğünde, içimize işleyen o derin duyguların makamı *hicaz*'dır. Hicaz, kış gecelerinin uzunluğuna, ayrılığın acısına, hasretin yakıcılığına tercüman olur. Ama her kışın sonu bahardır. Ve işte tam da bu döngüde, *rast* makamı yeniden sahneye çıkar. Küllerinden doğan bir *Anka Kuşu* gibi, bize her şeyin yeniden başlayabileceğini fısıldar.

Bu mevsim-makam ilişkisi, aslında bize çok şey anlatır. Müziğimiz, tabiatın bir taklidi değil, onun ruhunun bir yansımasıdır. Bestekârlarımız, mevsimlerin insan ruhunda bıraktığı izleri notalarla resmetmişlerdir. Siz de bir dahaki sefere bir şarkı dinlerken, "*acaba bu şarkı hangi mevsime ait*" diye sormayı deneyin..? Göreceksiniz, cevap kendiliğinden gelecek. Şimdi bir an durup düşünelim. Dışarıda hayat hep hızıyla akıp gidiyor. Haberler gürültülü, sokaklar kalabalık, zihinler darmadağın.

İşte böyle bir dünyada, kulağımıza bir *rast* tınısı çalındığında neden durup bir nefes alırız biliyor musunuz? Çünkü bu makam bize *aslında ait olduğumuz yeri* hatırlatır. *Rast*, doğru ve düzgün olanın sesidir. Eğriyi büker ama doğruyu asla kırmaz. Bu aralar kendinizi

biraz halsiz, biraz durgun veya uyku mahmuru hissediyorsanız size naçizane bir tüyo vereyim: Yarın sabah kahvenizi alın, koltuğunuza yaslanın ve telefonunuzda bir "*klasik rast peşrev*" listesi açın.

Peşrevin o hantal gibi görünen ama aslında toprağın derinliklerindeki kökler kadar sağlam yürüyüşünü takip edin. Göreceksiniz, güne çok daha farklı, çok daha dinç başlayacaksınız. Bahar mevsimi dedik ya, aslında her mevsimin bir makamla dans ettiğini bilmek gerek. Kışın derin ve esrarlı sesi *hicaz* ise, sonbaharın sarı yaprakları *hüzzam*'dır. Yaz geldiğinde ise yürekler *acemaşiranın* ferahlığına sığınır. Ama bugünlük *rastta* kalalım. Baharın bize getirdiği bu uyanışı, bu yeniden doğuşu müzikle taçlandıralım.

Önümüzdeki ay, bahar iyiden iyiye yaza dönerken belki de Şevki Bey'in bir eseriyle, *hicazın* o yaz akşamlarına yakışan tatlı hüznüyle buluşuruz. Kim bilir, belki de sahil kenarında bir meyhanede "*Bir Zamanlar Maziye Bak...*" deyip geçmişe ufak bir yolculuk yaparız. O zamana kadar kulağınızda hep *rast* nağmeler, gönlünüzde bahar ferahlığı olsun. Unutmayın, musiki ruhun gıdasıdır; hele ki bahar gelmişse, bu gıdayı esirgememek gerek. Esen kalın.

Kaynakça

- Ak, A. Ş. (2014). *Türk Musikisi Tarihi*. Akçağ Yayınları.
- Erguner, S. (2015). *Rauf Yekta Bey: Musikîşinas ve Müzikolog*. Dergâh Yayınları.
- Öztuna, Y. (1990). *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tanrıkorur, C. (2003). *Osmanlı Dönemi Türk Musikisi*. Dergâh Yayınları.
- Uygun, M. N. (1999). *Safiyüddin Abdülmümin Urmevi ve Kitabü'l-Edvar'ı*. Kubbealtı Neşriyatı.